

NEMULȚUMIREA PROFUNDĂ A INTELECTUALILOR MAGHIARI CLUJENI FAȚĂ DE DICTATUL DE LA VIENA. O NOTĂ DIPLOMATICĂ DIN 1941

Șerban Turcuș*

Abstract: *The study is based on an unpublished document of the Italian diplomacy from 1941 and it refers to an information emanating from the Italian Consulate in Timișoara. The document enlightens the atmosphere in Cluj almost a year after the Second Vienna Award. The document highlights the profound dissatisfaction of the Hungarian intellectuals from Cluj towards the authorities in Budapest and the desire of the Hungarian ethnic citizens from Cluj to return to Romania by referendum. It is said that when Northern Transylvania became part of Hungary the quality of life decreased significantly and that it was much better during the Romanian administration. The document surprised by its originality especially that coming from one of the authors of the Second Vienna Award.*

Keywords: Romania, Hungarians, Cluj, Italy, diplomacy, Second Vienna Award.

Dictatul de la Viena este încă o rană sângerândă în raporturile publice româno-maghiare, atât pentru maniera în care a fost decisă ratașarea spațiului nord-transilvan la Ungaria, în contradicție cu normele contemporane ale dreptului internațional, cât și pentru consecințele deloc faste pe care le-a avut o atare decizie arbitrară și injustă. Probabil cicatrizarea va veni după încă multe generații de la momentul în care scriem acest articol. Noi ne propunem însă să oferim, pe baza unui document inedit cu caracter confidențial, un reper din întortocheatul parcurs al gestionării maghiare a Ardealului de nord, care poate contribui la dedramatizarea fâstâcelii istoriografice atunci când fie istoriografia română, fie cea maghiară abordează în studii serioase acest segment de istorie.

Documentul pe care-l prezentăm este unul care nu poate fi acuzat de neadevăr. Aparține serviciului diplomatic al unei țări care a contribuit decisiv la conturarea frontierelor românești între 1940-1944. Ba mai mult, este alcătuit și destinat unuia dintre decidenții de la Viena: contele Galeazzo Ciano, ministrul de Externe al Italiei. Nota diplomatică este rodul activității de informare pe teren a diplomației italiene, are un caracter tehnic și nu prezintă ingredientele unei intoxicații. Din punct de vedere cronologic corespunde temporal raportului de un an de la cedarea teritoriului românesc către Ungaria și radiografiază situația așa cum se prezintă în ochii informatorului. Este adevărat însă că, în logica unui anumit tip de comunicări, această notă informativă este din categoria celor îndeobște conservate de structurile de informații și mai puțin de structurile administrative de tipul ministerelor.

* Conf. univ. dr., Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, Facultatea de Istorie și Filozofie; e-mail: serbanturcus@yahoo.it

Să vedem însă ce spune documentul în cauză. În primul rând autorul material al comunicării este viceconsulul italian din Timișoara care însă folosește o sursă conspirată, ceea ce ne face să credem că e vorba de o activitate pendinte de serviciile secrete italiene. Textul trimis în 13 mai 1941 este următorul: **„Un informator de-al meu, care vine de la Cluj, unde a vorbit cu mulți intelectuali maghiari din acel oraș, susține că în acel oraș s-a răspândit vestea că în curând se va organiza un plebiscit pentru revenirea acestei părți din Ardeal la România. Informatorul adaugă că din impresiile ce rezultă din diversele sale discuții, nu ezită să afirme că ungurii ar vota cu toții cu plăcere pentru România, dacă și românii le-ar garanta un tratament egal și le-ar promite că nu se vor deda la răzbunări personale. Acești unguri, din Cluj, de fapt, s-ar plânga că Statul maghiar nu le-a satisfăcut în mod măcar minimal interesele și că ei suferă din toate punctele de vedere toate aspectele sărăciei Ungariei, rău pe care nu l-au cunoscut deloc în timpul guvernării românești.”**

Credibilitatea și autenticitatea informării nu pot fi atacate deoarece nota a fost, în mod expres, din ordinul ministrului Ciano (există parafa cu acest înscris aplicată pe document), redistribuită către ambasadele Italiei din Berlin și Budapesta în data de 28 mai 1941. Documentul pe care-l publicăm este, de fapt, nu originalul parvenit de la Consulatul italian din Timișoara, care probabil se conservă în arhiva Serviciului Secret Militar de la Roma, ci originalul-copie¹ dispus de ministrul Galeazzo Ciano a fi redistribuit către instituțiile diplomatice sus-menționate.

Faptul că acest document s-a păstrat până în zilele noastre putem spune că reprezintă în sine un fel de miracol. Cu siguranță că el ar fi putut fi legat de alte informări similare dacă nu s-ar fi întâmplat un fapt reprobabil care, mereu, în context belic, creează grave carențe documentării istorice. În succesiunea imediată a armistițiului din 8 septembrie 1943, un ofițer SS a venit la Palatul Chigi, unde era sediul Ministerului de Externe al Italiei și a luat cu forța mare parte din documentele care aparțineau Direcției Generale Afaceri Europa și Mediterana, Direcției Generale Afaceri Transoceanice și totalitatea fondului așa numitului „Cabinet Armistițiu și Pace” care se ocupa de afacerile balcanice ale Italiei. Documentul pe care îl prezentăm noi aparținea Direcției Generale Afaceri Europa și Mediterana, Biroul/Oficiul II. Potrivit lui Marino Viganò, care a realizat o lucrare monografică pe subiectul MAE italian și al relațiilor internaționale ale Republicii Sociale Italiene, documentele furate de SS au fost pierdute².

Stabilind circumstanța că originalitatea documentului nu poate fi pusă în discuție, considerăm necesar să evidențiem excepționalitatea documentului, din mai multe rațiuni: 1. este vorba de un document elaborat de una dintre puterile ce au „nășit” Dictatul de la Viena, o putere care însă din punct de vedere informativ se străduiește să obțină elemente din teren cât mai credibile și edificatoare pentru a-și ajusta pozițiile atât în interiorul alianței belice din care face parte, cât și în context

¹ Există această formulare în diplomatica documentului contemporan.

² Marino Viganò, *Il ministero degli Affari Esteri e le relazioni internazionali della RSI 1943-45*, Edizioni Universitarie Jaca, Milano, 1991, p. 580.

diplomatic european; 2. documentul evidențiază o stare de spirit deloc benefică pentru puterile care au concurat la impunerea Dictatului și închide în sine un potențial de pericolozitate care probabil nu fusese evaluat la parametrii corecți cu un an înainte; 3. este dăruit mitul „unității de monolit” a maghiarimii de pretutindeni în aspirația ei milenară și de nerenunțat la Transilvania în întregime sau fragmentată: faptul cel mai semnificativ este că în informarea secretă elita cea mai aleasă a maghiarimii transilvane de ieri, de azi și de mâine, adică intelectualitatea clujeană, dubitează adânc, la doar un an de la implementarea autorității de la Budapesta în inima Transilvaniei, asupra destinului ei sub umbrela horthystă, considerând o greșeală de evaluare susținerea unui asemenea proiect; 4. într-o comunicare cu caracter rezervat, rezultat al activității informative conspirate, într-un context belic în care coaliția ce a impus Dictatul se prezenta drept protagonistă activă pe fronturile deschise este semnalizat caracterul injust și incorect al unei decizii arbitrare, iar acest punct de vedere, repetăm de domeniul structurilor informative, nu este mediat de vreo autoritate din România, ci reprezintă poziția intelectualilor maghiari clujeni.

Nu este un mit al istoriografiei românești faptul că România interbelică a fost un motor economic care a performat. Intelectualii maghiari din Cluj, care precum toți cetățenii României interbelice se bucuraseră de evidența economică a performanțelor din 1938-1939, aveau termen de comparație. Administrația maghiară a Clujului, mai ales în sectorul economic și al bunăstării, le-a evidențiat, potrivit informării, limitele economiei maghiare, resursele limitate ale regimului horthyst aducându-i pe parcursul unui singur an la regrete și la proiecte de revenire la România.

Este interesantă, pe de altă parte, vocea ce se difuzează privind organizarea unui plebiscit pentru reîntregirea României din partea maghiară ardeleană. Suntem în fața aceluiași concept abuzat în perioada interbelică, al autodeterminării. Maghiarimea din Cluj emite ideea ca în condițiile în care scopul ratașării la Ungaria nu a fost satisfăcut să poată, în manieră plebiscitară, să revină la teritoriul și administrația din care a fost extrasă. Pare, probabil, puțin deplasată perspectiva în raport cu tot ceea ce cunoaștem din dubla istoriografie plină de clișeu tensiunii endemice româno-maghiare, dar este un document autentic căruia îi trebuie replicat tot cu documente autentice.

Un ultim aspect pe care dorim să-l evidențiem este prezumtiva solicitare de garanții din partea maghiară în cazul revenirii prin plebiscit la România. Conștienți de contextul războinic care surescitase pornirile naționaliste până la cele mai înalte niveluri, maghiarii clujeni solicită un tratament care să-i ferească de neajunsuri și răzbunări.

Ne aflăm în fața unui document de excepție, unul dintre acele izvoare diplomatice de referință care pot, uneori, schimba sau altera o perspectivă considerată stabilizată istoriografic. Cu siguranță că se vor înregistra reacții la adresa lui, dar e o mărturisire fără echivoc că Dictatul de la Viena a fost considerat, în imediata succesiune a lui, ca o eroare de evaluare chiar la nivelul populației pentru care se pretinde că a fost impus acest arbitrat.

ANEXĂ DOCUMENTARĂ³

Ministero degli Affari Esteri

A.E.M. = UFF. II =

TELESPRESSO N. 12/11590

Indirizzato a

R. Ambasciata = Berlino

R. Legazione = Budapest

Direz.Gen.A.E.M. UFF.1° = Sede

Roma addì 28 Mag 1941. Anno XIX

Oggetto: Notizie politiche sull'Ardeal

Il R. Vice Console in Tmisoara ha riferito, in data 13 corrente, quanto segue:

“Un mio informatore, reduce da Kolozsvár, dove ha parlato con molti intellettuali ungheresi di quella città, sostiene che in quella città si è diffusa la voce che quanto prima si procederà ad un plebiscito per il ritorno di parte dell'Ardeal alla Romania.

L'informatore aggiunge che dalle impressioni riportate nei vari suoi colloqui egli non esita ad affermare, che gli ungheresi voterebbero tutti volentieri per la Romania, qualora i romeni garantissero loro un trattamento equo e promettessero di non dar corso a vendette personali.

Quegli ungheresi, infatti, si lamenterebbero che lo Stato ungherese non li ha soddisfatti minimamente e che essi soffrono sotto tutti gli aspetti della povertà dell'Ungheria, male questo totalmente ignoto durante il tempo de governo romeno.”

³ Documentul este conservat la Roma, Ministero degli Affari Esteri, Archivio Storico-Diplomatico, *Affari Politici, 1931-1945, Busta, nr. 17, Romania (1941-1942)*, nepaginat.

TELESPRESSO N. 11590

TELESPRESSO N. 12/

Indirizzato a

R. AMBASCIATA = BERLINO
R. LEGAZIONE = BUDAPEST
DIREZ. GEN. A. E. M. UFF. 1° = SEDE

RISERVATO

Ministero degli Affari Esteri

A. E. M. - UFF. II -

Posizione
(Cognome) NOTIZIE POLITICHE
(Referimento)
(Visto)

Roma, addì 28 MAG. 1941 Anna XIX
DIREZ. GEN. A. E. M.
29 MAG. 1941 XIX

Il R. Vice Console in Timiscara ha riferito,
in data 13 corrente, quanto segue:

""Un mio informatore, reduce da Kolozsvár, dove ha parlato con molti intellettuali ungheresi di quella città, sostiene che in quella città si è diffusa la voce che quante prima si procederà ad un plebiscito per il ritorno di parte dell'Ardeal alla Romania.

L'informatore aggiunge che, delle impressioni riportate nei vari suoi colloqui, egli non esita ad affermare, che gli ungheresi voterebbero tutti volentieri per la Romania, qualora i romeni garantissero loro un trattamento equo e promettessero di non dar corso a vendette personali.

Quegli ungheresi, infatti, si lamenterebbero che lo Stato ungherese non li ha soddisfatti minimamente e che essi soffrono sotto tutti gli aspetti della povertà dell'Ungheria, male questo totalmente ignoto durante il tempo del governo romeno. ""

D'ordine del Ministro

A. E. M. I.
29 MAG. 1941 XIX
REGISTRATO

Ram 1